ДӘРІС 15

ҚР ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ РУХАНИ ДАМУЫ

Қазақстанның тәуелсіздік жылдарындағы саяси жүйе, азаматтық қоғам, рухани жаңғыру және сыртқы саясат

Дәрістің мақсаты мен негізгі бағыттары

- Тәуелсіздік жылдарындағы қоғамдық-саяси өзгерістердің негізгі кезеңдерін талдау.
- Демократиялық институттар мен көппартиялық жүйенің қалыптасуын сипаттау.
- Қоғамдық бастамалар мен саяси партиялардың тарихи рөлін көрсету.
- Рухани даму, білім, ғылым және мәдени саясаттағы өзгерістерді бағалау.
- Қоғамдық келісім, ұлттық бірлік және сыртқы саясаттың маңызын түсіндіру.

4
саяси кезең

1991+
тәуелсіздік

3
негізгі бағыт

2050
стратегиялық бағдар

Кілт сөздер: саяси жүйе • азаматтық қоғам • рухани жаңғыру • ұлттық идея • мәдени саясат • демократиялық реформалар

Тәуелсіздік және жаңа қоғамдық-саяси жүйе

1991

Тәуелсіз мемлекеттің саяси институттарын қалыптастыру басталды.

1991–1993

Бұрынғы саяси жүйені өзгерту, көппартиялық пен азаматтық құқықтарды кеңейту.

1994–1995

Саяси және әлеуметтік ерекшеліктерді ескере отырып, жаңа институттарды орнықтыру.

1996–1998

Президенттік басқару, екі палаталы Парламент және саяси жүйе институттарының нығаюы.

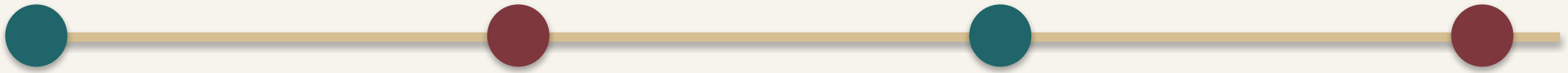

Көппартиялық жүйенің қалыптасуы

• 1980-жылдардың соңы – 1990-жылдардың басында қоғамдық қозғалыстар мен партиялар белсенді қалыптасты.

• Экологиялық бастамалар: «Невада-Семей», Балқаш және Арал проблемалары жөніндегі қозғалыстар.

• Ұлттық-демократиялық бағыттағы «Азат», «Алаш», «Желтоқсан» қозғалыстары.

• 1990-жылдары Қазақстанның социал-демократиялық, Халық конгресі және басқа партиялары пайда болды.

«Азат» қозғалысы: ұлттық-демократиялық бағдар

«Азат» қозғалысының жарғысында

- Қазақстан азаматтарын еріктілік негізде біріктіретін саяси ұйым ретінде сипатталды.
- Гуманистік, әлеуметтік мұраттар мен ұлттық әділеттілікті көздеді.
- Ұлттық демократиялық тәуелсіз мемлекет құруды мақсат етті.
- Саяси және экономикалық тәуелсіздікке жетуді, халық билігі қағидатын сақтауды ұсынды.
- Ұлттың өзін-өзі билеу саясатын іске асыруды басты міндеттердің бірі санады.

ҰЛТ
әділет

ДЕМО КР.
мемлекет

САЯСИ
тәуелсіздік

ХАЛЫҚ
билігі

1994 жылға дейінгі партиялар мен қозғалыстар

ПАРТИЯЛАР

- Қазақстан социалистік партиясы
- Қазақстан Республикалық партиясы
- Қазақстан Халық Конгресі партиясы
- Қазақстан коммунистік партиясы
- Қазақстанның халықтық-кооперативтік партиясы

ҚОЗҒАЛЫСТАР

- «Невада-Семей»
- «Азат»
- «Қазақстан жұмысшы қозғалысы»
- «Лад» республикалық славян қозғалысы

Негізгі үрдіс: бірпартиялық саяси кеңістіктен плюралистік ортаға көшу.

1995 жылдан кейінгі саяси кеңістіктің кеңеюі

1995

«Өрлеу» партиясы

Әлеуметтік қорғансыз топтардың мүддесін қорғау.

1995

Аграрлық партия

Ауыл шаруашылығы саласы халқының мүддесі.

1999

«Отан»

Жаңа саяси күштердің бірі.

1999

Азаматтық партия

Саяси процеске белсенді араласу.

2002

«Ақ жол»

Саяси партиялар қатарын толықтырды.

2003

«Асар»

Көппартиялық кеңістіктің кеңеюі.

Саяси дамудың төрт кезеңі

I 1991–1993

Жаңа саяси жүйе

Бір партия билігінің жойылуы, көппартиялық, құқықтар мен бостандықтарды кеңейту.

II 1994–1995

Институционалдық ізденіс

Саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени және ұлттық ерекшеліктерді ескеру.

III 1996–1998

Президенттік модельді бекіту

1995 Конституциясы, екі палаталы кәсіби Парламент және саяси институттар.

IV 1998 →

Реформаларды жалғастыру

Конституциялық өзгерістер, Парламент құқықтарын кеңейту және сайлау жүйесін реформалау.

Рухани даму: тіл, мәдениет және тарихи жад

• Тәуелсіздікпен бірге қазақ тіліне, өнерге, салт-дәстүрге және ұлттық мәдени мұраға қолдау кеңейді.

• 1989–1993 жылдары қазақ мектептерінің саны 839-ға көбейгені дәріс материалында көрсетіледі.

• Кеңестік кезеңде қуғын-сүргінге ұшыраған қайраткерлердің әдеби мұрасы қайта жарық көрді.

• 1992 жылы Дүниежүзі қазақтарының алғашқы құрылтайы өтті.

• 1995 жылы Абайдың 150 жылдығы ЮНЕСКО шешімі бойынша әлемде аталып өтілді.

ҰЛТТЫҚ ЖАД

- **Тіл**
- **Әдебиет**
- **Өнер**
- **Дәстүр**

Білім беру саласындағы өзгерістер

- Нарықтық қатынастарға өту білім беру жүйесінің құрылымына әсер етті.
- Мемлекеттік оқу орындарымен қатар жеке меншік оқу орындары пайда болды.
- Балабақша, мектеп, лицей, колледж және жоғары білім беру ұйымдарының түрлері кеңейді.
- Қазақстан шетелдік білім беру жүйелерімен тікелей байланыс орнатты.
- 1993 жылғы 5 қарашадағы №1394 қаулымен «Болашақ» халықаралық стипендиясы белгіленді.

1993

«Болашақ»

250

стипендия

839

мектеп өсімі*

ЖЕКЕ

оқу орындары

Ғылым және ғылыми инфрақұрылым

Тәуелсіздік жағдайындағы негізгі міндет

- Ғылыми-техникалық орталықтар мен мекемелердің жұмысын жаңа мемлекеттік мүддеге бейімдеу.
- Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүйелеу және ұлттық ғылыми орталықтар құру.
- Ғылымды экономикалық дамудың маңызды ресурсы ретінде қарастыру.

Сыртқы саясаттың негізгі міндеттері

- Мемлекеттің халықаралық беделін қалыптастыру.
- Қазақстанның халықаралық деңгейде танылуын және аумақтық тұтастығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
- Әлемдік шаруашылық пен экономикалық байланыстарға белсенді араласу.
- Ядролық қауіпсіздік пен қарусыздану бағытын ұстану.
- Көршілес және жетекші мемлекеттермен дипломатиялық-экономикалық қатынастарды дамыту.

Ядролық қарусыздану және қауіпсіздік

1991

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан ядролық зымырандарды Ресейге алып кетуге келісті.

1994

АҚШ, Ұлыбритания және Ресей Қазақстанның қауіпсіздігі мен шекарасының мызғымастығына қатысты келісімге қол қойды.

НӘТИЖЕ

- Халықаралық қауымдастықтың сенімі артты.
- Қазақстан қауіпсіздік мәселесінде халықаралық кепілдіктерге ұмтылды.
- Қарусыздану саясаты сыртқы саясаттың маңызды элементіне айналды.

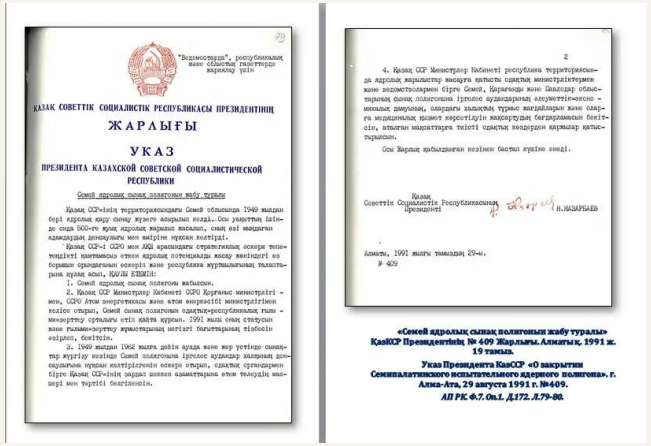

ҚАЗАҚ СОВЕТТІК СОЦИАЛИСТІК РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ

ЖАРЛЫҒЫ

УКАЗ

ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСКОЙ СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

«Семей ядролық сынақ полигонын жабу туралы»
ҚазКСР Президентінің № 409 Жарлығы. Алматы, 1991 ж. 19 тамыз.

Указ Президента КазССР «О закрытии Семипалатинского испытательного ядерного полигона». г. Алма-Ата, 29 августа 1991 г. №409.

АП РК. Ф.7. Оп.1. Д.172. Л.79-80.

Қауіпсіздік + халықаралық сенім + дипломатиялық бедел

Қазақстанның негізгі сыртқы саяси серіктестері

Түркия	Тәуелсіздікті алғашқылардың бірі болып таныған мемлекет; дипломатиялық және экономикалық байланыстар.
Қытай	1992 жылдан бастап ұзақ мерзімді келісімдер; шекаралық және қауіпсіздік мәселелері.
АҚШ	1992 жылғы сапар барысында сауда, экономика және инвестиция бағытындағы келісімдер.
Еуропа	Мұнай-газ және инвестициялық ынтымақтастық; бірқатар ірі компаниялармен байланыс.
Орталық Азия	Қазақстан, Қырғызстан және Өзбекстан арасындағы достық пен өңірлік ынтымақтастық.

Рухани жаңғырудың маңызды нышандары

1992

Дүниежүзі қазақтарының алғашқы құрылтайы

1995

Абай Құнанбайұлының 150 жылдығы

1996

Жамбыл Жабаевтың 150 жылдығы

1997

Мұхтар Әуезовтың 100 жылдығы

2002

Дүниежүзі қазақтарының III құрылтайы

Әлеуметтік жаңғыру және «Қазақстан–2050»

2012

«Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам»

2012

«Қазақстан–2050» стратегиясы

- Мемлекеттілікті нығайту.
- Ұлттық экономиканы дамыту.
- Азаматтық қоғам мен қоғамдық келісімді жетілдіру.
- Өңірлік көшбасшылық пен халықаралық беделді күшейту.
- Жаһандық сын-қатерлерге жауап беретін жаңа саяси бағыт.

Қоғамдық келісім және ұлттық бірлік

САЯСИ ҚАТЫСУ азаматтардың қоғамдық өмірге араласуы

АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ қоғамдық бастамалар мен ұйымдардың белсенділігі

ҰЛТТЫҚ БІРЛІК ортақ азаматтық құндылықтар

ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ әртүрлі топтардың өзара түсіністігі

Тұрақты қоғамдық даму үшін саяси институттар мен рухани-мәдени құндылықтар өзара толықтырылуы қажет.

Негізгі қорытындылар

- Тәуелсіздік жылдары Қазақстанда жаңа саяси институттар қалыптасып, көппартиялық жүйе орнықты.
- Қоғамдық қозғалыстар ұлттық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді саяси күн тәртібіне шығарды.
- Рухани даму тіл, білім, ғылым, әдебиет, өнер және тарихи жадты жаңғырту бағыттарымен байланысты болды.
- Сыртқы саясаттың өзегінде қауіпсіздік, халықаралық мойындалу және экономикалық байланыстарды кеңейту тұрды.
- Қоғамдық келісім мен ұлттық бірлік тәуелсіз мемлекеттіліктің тұрақтылығы үшін стратегиялық маңызға ие.

Әдебиеттер

• Қазақстан (Қазақ елі) тарихы: 4 кітаптан тұратын оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2018–2020.

• Қазақстан тарихы: Лекциялар курсы. – Алматы: Нұрпресс, 2011.

• Тәуелсіз Қазақстан тарихы: Хрестоматия. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.

• ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». 2020.

• ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі». 2021.

• ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы». 2022.

• ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». 2022.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА

РАҚМЕТ!

15-дәріс • ҚР қоғамдық-саяси және рухани дамуы